

Erkenningsnummer P 802006

België-Belgique

P.B.

3190 Boortmeerbeek

2/3954

Alpaidis

Tijdschrift voor Heemkunde Folklore en Oudheidkunde

Nieuwsblad van de Hoegaardse Biergilde 'Die Edele Orde van den Moutstock'

Anno IL nr. 191 1/2013

driemaandelijks juni, juli, augustus 2013

Afgiftekantoor 3190 Boortmeerbeek

Inhoud

De eigenaars van de brouwerijen te Hoegaarden in de cijnsregisters van de prinsbisschop van Luik tussen 1715 en 1732.
(Dr. G. Vandenbempt)

De slag van Hoegaarden in het jaar 1013 was meer dan een voetnoot in onze geschiedenis (M. Dodion en W. Pedjko)

**J. Vander Velpen en zijn studie over de slag van Hoegaarden
De veldslag van 1013 aan de hand van de beschikbare bronnen
Waar wou prins-bisschop Balderik zijn burcht laten bouwen?
Waar werd de strijd beslecht?
Zo zag ca. 1850 een Luiks geschiedschrijver de veldslag**

Nieuwe publicatie: Genealogie en wat geschiedenis van de familie Fox (Hoksem, Hoegaarden)
(Wim Rock)
De Sint-Gorgoniuskerk in 'Dimanche', van 2 juni 2013

Ver. Uitg. M. DODION, Lelielaan, 34, 3191 Hever

De eigenaars van de brouwerijen te Hoegaarden in de cijnsregisters van de prinsbisschop van Luik tussen 1715 en 1732.

In het rijksarchief te Leuven worden er volgens de index ¹ van de schepengriffies van Hoegaarden een aantal registers bewaard van cijnzen verschuldigd aan de prinsbisschop van Luik. Volgens dezelfde index waren er **twee** Hoegaardse cijnsregisters van de prinsbisschop *verloren gegaan* namelijk boek n° 1996 en boek n° 1997.

Uit nieuwsgierigheid vroeg ik deze “verloren” registers aan om te mogen raadplegen in de leeszaal van het rijksarchief. Eerst kreeg ik een bericht dat deze registers niet meer bestonden, een week later echter kreeg ik een tegenbericht dat deze registers dan toch opgedoken waren !

Deze twee ***verloren gewaande registers*** zijn nu terug te raadplegen :

Boek 1996 cijnsregisters Hoegaarden anno 1715 - 1732

Boek 1997 cijnsregisters Hoegaarden anno 1733 - 1765

In elk van deze registers vinden we **een lijst** terug van de **eigenaars van de brouwerijen** van Hoegaarden die cijnzen verschuldigd waren aan de prinsbisschop van Luik. *Een nieuwe bron van informatie !*

2

Wat was er reeds gekend ?

Dat er veel brouwers actief waren in Hoegaarden en dat er veel brouwerijen bestonden in de 18^e eeuw ² was allang gekend, maar wie nu juist ***eigenaar was van een brouwerij*** was niet steeds duidelijk.

Een lijst opgesteld door het *office fiscal du conseil de Brabant* in **1692/1693** geeft ons de namen van 65 brouwers.³ Dit betekent echter niet dat er 65 brouwerijen waren.

Deze lijst geeft enkel de personen weer die hun granen gebruikten om te brouwen en daar belasting op moesten betalen.

Tussen deze personen vond men de brouwers, die eigenaar waren van een brouwerij. En personen die zelf geen eigenaar waren, maar wel brouwden op een brouwerij van iemand anders ⁴.

De meest bestudeerde bronnen om de brouwers en de eigenaars van brouwerijen in de 18^e eeuw te bepalen waren tot nu toe ⁵ de **brouwerijregisters**. In deze registers noteerde men **dagelijks wie er brouwde** te Hoegaarden. Deze informatie diende dan om de cijnzen te bepalen die de brouwers schuldig waren aan de prinsbisschop van Luik. Deze cijnsregisters worden bewaard in het rijksarchief te Leuven. Er bestaan fragmenten van juli **1714 tot 1790**.⁶

We illustreren de vermeldingen in deze registers met twee voorbeelden :

¹ R.A.L., schepengriffies arr. Leuven, Hoegaarden, Leenrechterlijke archieven.

² Dit in tegenstelling tot het heden ! In 2011 zijn er nog maar twee brouwerijen actief in Hoegaarden : de brouwerij van Hoegaarden (INBEV) en de brouwerij Nieuwhuys van Jan en Mieke De Wachter.

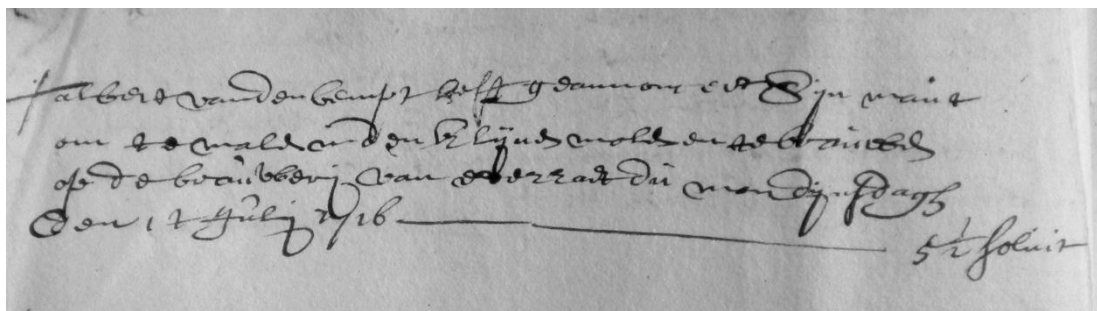
³ **DODION Maurice**, Hoegaarden, kerk en brouwers, 1759 – 2009, p.40

⁴ Zij waren “huur”brouwers. (*Zie de 2 voorbeelden !*)

⁵ **VAN NERUM Hubert**, De brouwers van Hoegaarden, Familieschoon 45 -60.

⁶ R.A.L., schepengriffies arr. Leuven, Hoegaarden, brouwerijregisters, 4270 – 4283.

Een voorbeeld van één notitie uit 1716 :

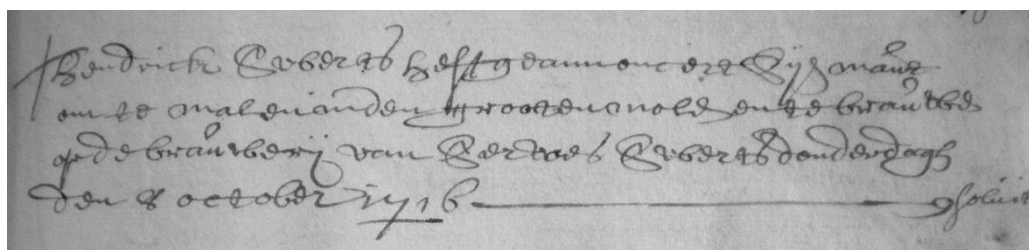
Albert Vandenbempt ⁷ heeft geannonceert sijn maut
om te malen in den klijnen molen en te brauwen
op **de brauwerij van Everard du Mont** ⁸ dijnisdagh
den 17 julij 1716. ----- 5 ½ solvit ⁹

In deze brouwerijregister van 1716 wordt er nauwkeurig vermeld wie er brouwt op welke dag
en in welke brouwerij. In bovenvermeld geval is het Albert Vandenbempt die brouwt op 17
juli 1716 in **de brouwerij van Everard Du Mont**.

Albert Vandenbempt is hier een *huurbrouwer*.

Everard Du Mont is de eigenaar van de brouwerij.

Een tweede voorbeeld uit 1716 :

Hendrick Swe(e)rts ¹⁰ heft geannonceert sijn maut
om te malen in den grooten molen en te brauwen
op **de brauwerij van Servaes Swe(e)rts** ¹¹ donderdagh
den 8 october 1716 ----- 9 solvit ¹²

⁷ **VANDEN BEMPT Albert**, ° Wulmersum op 29/06/1680 als zoon van Matthias Vanden Bempde en Ursula vande Putte, + Hoegaarden op 29/7/1725, gehuwd te Hoegaarden op 16/1/1710 met Clara Sweerts.

⁸ **DUMONT Everard**, ° Hoegaarden op 4/5/1684 als zoon van Jean Du Mont en Marguerite Sweerts, + Hoegaarden op 5/6/1750, gehuwd op 3/12/1712 met Agnes Huybens.

⁹ Rijksarchief Leuven, schepengriffies Hoegaarden, brouwerijregisters, boek 4280.

¹⁰ **SWEERTS Hendrick**, ° Hoegaarden op 8/5/1680 als zoon van Meester Hendrick Sweerts en Agnes Taverniers, + Hoegaarden op 28/11/1774, gehuwd te Hoegaarden met Agnes Gordts. Hij was de broer van Servaes Sweerts (zie voetnota 11) en Clara Sweerts (zie voetnota 7).

¹¹ **SWEERTS Servaes**, ° Hoegaarden op 1/7/1671 als zoon van Meester Henricus Sweerts en Agnes Taverniers, + Hoegaarden 9/8/1737, gehuwd te Hoegaarden op 17/2/1700 met Catharina Peeters.
Stamvader van de V geslachten van Hoegaarden.

¹² Rijksarchief Leuven, schepengriffies Hoegaarden, brouwerijregisters, boek 4280.

In dit voorbeeld is de *huurbrouwer* Henricus Sweerts. Hij brouwde in de brouwerij van zijn broer Servaes Sweerts.

Nochtans was Servaes Sweerts - volgens de *nieuwe* teruggevonden lijst (zie verder) - niet de eigenaar van de brouwerij. Hij huurde de brouwerij Flemalia gedurende vele jaren en werd pas in 1729 eigenaar van de brouwerij. (zie ook voetnoot 36.)

Voorbeeld twee toont ons reeds een **beperking** aan in de interpretatie van de brouwerijregisters. Bijkomende problemen van deze registers zijn het **fragmentarisch** bewaard zijn in de tijd. Ook werden deze registers met de jaren **onnauwkeuriger** in hun registraties. Zo werd er niet meer vermeld waar het mout gemalen werd en nadien werd er zelfs niet meer vermeld **in welke brouwerij** er gebrouwen werd (bv. in 1770). Waren deze brouwers dan huurbrouwers of de eigenaars?

In dit artikelje wordt de recent teruggevonden lijst weergegeven van de **eigenaars van een brouwerij** die cijns verschuldigd waren aan de prinsbisschop van Luik **tussen 1715 en 1732**. Deze lijst vormt een aanvulling bij het grote werk over de Hoegaardse brouwers en brouwerijen, gepubliceerd door wijlen Hubert Van Nerum in Familieschoon nr. 45 – 60. Dit uitgebreide werk was voornamelijk gebaseerd op een studie van de brouwerijregisters.

We behouden de schrijfwijze van de familienamen zoals ze in de lijst opgetekend zijn: bv. Hub Gierdts voor Hub(ertus) Geerts.

Er wordt telkens vermeld voor welke jaren er cijns betaald werd.

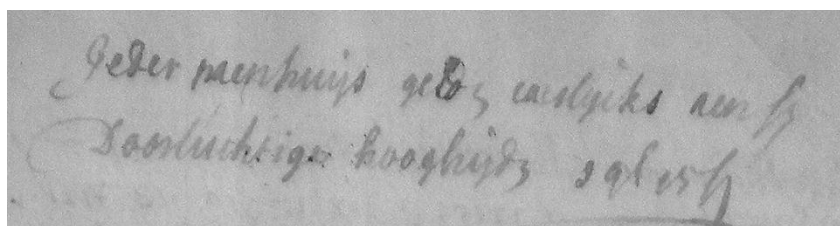
4

Voorbeeld :

1. Everard Dumont 1 g – 15 st 1715 t/m. 1730

Betekent : Everard Dumont was eigenaar van een brouwerij en betaalde hiervoor een jaarlijkse cijns van 1g 15 st. aan de prinsbisschop van Luik van 1715 tot en met 1730.

Bron : Rijksarchief Leuven, Schepengriffies arr. Leuven,
Hoegaarden, boek 1996 : lijst van 3 blz.

***Ieder paenhuijs ¹³ geldt jaerlijcks aen sijn
Doorluchtige hoogheiden 1 gl 15 st***

1. Everard Dumont ¹⁴ 1 g – 15 st 1715 t/m. 1730

¹³ Paenhuijs = brouwerij.

¹⁴ **DU MONT Everard** , ° Hoegaarden op 4/5/1684 als zoon van Jean Du Mont en Marguerite Sweerts,
+ Hoegaarden op 5/6/1750, gehuwd op 3/12/1712 met Agnes Huybens.

2. Lamb: Labours ¹⁵	1 – 15st.	1715 t/m. 1732
3. Hub Gierdts ¹⁶	1 – 15	1715 t/m. 1727
nu Peeter Gierts ¹⁷		
4. Hendr: Vandebrouck ¹⁸	1 -15	1715 t/m. 1732
5. Bernardt Vandermolen den iongen ¹⁹	1 – 15	1715 t/m. 1732
6. Jacq Nijs ²⁰	1 – 15	1715 t/m. 1732
7. Jan Biertens ²¹	1 -15	1715 t/m. 1730
8. Den selven (Biertens) met <i>sijnen schoonsone J:B: De Kinder</i> ²²		
debet van een nieuw paenhuijs pro ao 1719 den cijns solvit		
1719 t/m. 1723		
Affgebrandt ao 1724		
9. Mevrouw Scaltein	1 – 15	1715 t/m. 1723
Wort niet meer gebruikt		
Debet pro ao 1732 hebben beginnen te brauwen		1732
10. Bernard Vandermolen den auden ²³	1 – 15	1715 t/m. 1725
11. Demoulin ²⁴	1 – 15	1715 t/m. 1732

¹⁵ **LABOURS Lambertus**, ° Hoegaarden op 3/4/1684 als zoon van François Labours en Lucie Nijs, + Hoegaarden op 12/12/1750, gehuwd met Gertrude Waghemans.

¹⁶ **GEERTS Hubertus**, ° Hoegaarden op 26/9/1689 als zoon van Joannes Geerts en Catharina Vandereycken, + Hoegaarden 15/8/1728, gehuwd te Oorbeek op 2/8/1718 met Clara Vanhagendoren.

¹⁷ **GEERTS Peeter**, *vermoedelijk* was dit Peeter Geerts ° Hoegaarden 13/04/1688 als zoon van Marcel Geerts en Maria Salomons, gehuwd met Josine Bueckens.

¹⁸ **VANDEBROUCK Hendrick**, ° in 1646 als zoon van François Vandebrouck en Madeleine Piroy, + in 1670 met Donnax.

¹⁹ **VANDERMOLEN Bernard**, ° Hoegaarden 21/8/1682 als zoon van Renier en Françoise Petri, + Hoegaarden 23/01/1757, gehuwd 1) op 15/02/1705 met Elisabeth van Osmael en 2) op 17/4/1730 te Meldert met Anne Marie Devroye.

²⁰ **NIJS Jacobus**, ° Hoegaarden 3/3/1662 als zoon van Toussaint Nijs en Agnes Van Herbergen, + Hoegaarden 25/3/1717, gehuwd te Hoegaarden met Beatrice Sweerts. Beatrice Sweerts was brouwer na zijn overlijden.

²¹ **BEETENS (BIETENS) Jan**, ° Hoegaarden 22/11/1656 als zoon van Guillaume en Marie Schrijvers, + Hoegaarden 21/2/1728, gehuwd te Hoegaarden 1) op 18/1/1688 met Agnes Maes en 2) op 6/11/1694 met Catherine Aerts.

²² **DE KINDER Joannes Baptista**, ° Hoegaarden 11/10/1686 als zoon van Henri de Kinder en Anne Van Herbergen, gehuwd te Hoegaarden op 25/10/1713 met Marie Therese Beetens, dochter van Jan Beetens. (zie voetnota 22)

²³ **VANDERMOLEN Bernardus**, ° Hoegaarden 4/2/1680 als zoon van Bernard Vandermolen en Jeanne Gulpen, + Hoegaarden 15/10/1743, gehuwd op 7/11/1706 met Barbara Windelinckx.

²⁴ **DEMOULIN Pascal**, ° Hoegaarden op 4/4/1679 als zoon van Jean Demoulin en Anne Sweerts, + Hoegaarden 22/2/1741, gehuwd te Hoegaarden op 28/10/1702 met Marie Anne Stockmans.

12. **Flemalia**²⁵ van zijn paenhuijs
Sr. Servas Sweerts²⁶ 1729 t/m. 1732
13. **Die pp : Bogarden van hun paenhuijs**
14. **Den pastoor van Halen**²⁷ van zijn paenhuijs opgericht ao. 1717
1 – 15
15. **Sr. Francis van Simphoven** 1717 t/m. 1732
16. **Engel Peeters den iongen**²⁸ van zijn paenhuijs ao 1715
1718 t/m 1722
17. **Gentil**²⁹ van zijn paenhuijs opgericht ao.
Modo 1725 **Jan Vandebempt**³⁰ bij coop 1725 t/m. 1732
18. **Gabriel Vanderstraeten**³¹ van zijn paenhuijs opgericht ao 1722
1722 t/m 1732
19. **Sr. Guill. Scepers**³² van zijn paenhuijse 1725 t/m. 1732
20. **Sr. van Nerim**³³ van zijn paenhuijs gebouwen ao 1725
1726 t/m. 1732
21. **Jan d' Outeremont**³⁴ van zijn paenhuijs opgericht en gebouwen 1729
1730 t/m. 1732

²⁵ **FLEMALIA** : de brouwerij Flemalia was gelegen aan de Grote Brug en behoorde toe aan Sr. Flemalia.

²⁶ **SWEERTS Servaes** : ° Hoegaarden op 1/7/1671 als zoon van Meester Henricus Sweerts en Agnes Taverniers,
+ Hoegaarden 9/8/1737, gehuwd te Hoegaarden op 17/2/1700 met Catharina Peeters.
Stamvader van de V geslachten van Hoegaarden. (Zie ook voetnota 7, 10 en 11)

²⁷ **VAN HERBERGEN Henricus** , ° Outgaarden op 30/03/1648, + Halen 24/04/1721, pastoor van Halen.

²⁸ **PEETERS Engel** , ° 1679 als zoon van Engelbert Peeters en Marie Van Mol, gehuwd in 1705 met
Elisabeth Schoolmeesters.

²⁹ **GENTIL** : vermoedelijk **GENTIL Philibert** , + Hoegaarden op 7/2/1735 en gehuwd
1) met domicella Anne Charlotte De Pas en 2) met Josephine De Gros.

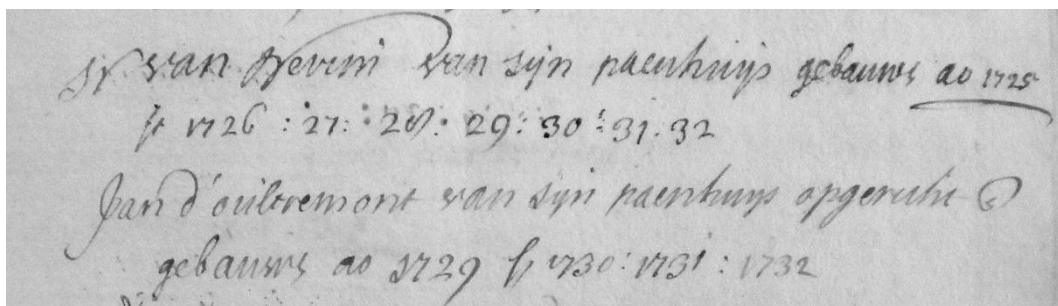
³⁰ **VANDENBEMPT Joannes** , ° Hoegaarden 3/4/1679 als zoon van Petrus Vandenbempt en Catherine Geerts,
+ Hoegaarden 14/8/1748, gehuwd te Hoegaarden 1) op 9/5/1710 met Marie Schoolmeesters en
2) op 1/3/1719 met Christine Stockmans.

³¹ **VANDERSTRAETEN Gabriel** , gehuwd te Hoegaarden 1) op 27/4/1683 met Marie Knaps en
2) op 13/2/1691 met Barbe Gordts.

³² **SCHEPERS Guillaume**, + Hoegaarden 14/11/1757, gehuwd te Hoegaarden op 12/2/1718 met
Lucie Van Nerum.

³³ **VAN NERUM Charles**, ° Bunsbeek op 29/1/1689 als zoon van Joannes en Lucie Wanten,
+ Hoegaarden 10/9/1757, gehuwd te Tienen op 15/4/1723 met Maria Barbara Sweerts.

³⁴ **DOTREMONT Jean**, ° Hoegaarden op 6/1/1692 als zoon van Jacques Dotremont en Marie Neuteleers,
+ Hoegaarden op 3/12/1765, gehuwd te Hoegaarden op 16/3/1719 met Marie Anne Schoolmeesters.

Fragment uit de lijst vermeld in het cijnsregister :
Sr. van Nerim en Jan d' outeremont

Besluit :

Door de bovenvermelde lijst kennen we nu de **eigenaren** van de brouwerijen te Hoegaarden **die cijns betaalden** aan de prinsbisschop van Luik tussen 1715 en 1732.

Maar er bestonden ook eigenaren van brouwerijen te Hoegaarden die **géén** cijns betaalden aan de prinsbisschop van Luik !

Het bekendste voorbeeld hiervan is de **brouwerij van de Grote Molen** ³⁵.
 Deze brouwerij behoorde samen met de grote molen aan de abdij van Park uit Heverlee.

Een ander bekend voorbeeld is de **brouwerij Flemalia**. Deze brouwerij, gelegen in Steenberghe aan de Grote Brug, wordt vermeld in de bovenstaande lijst onder nr. 12, maar betaalde géén cijzen.

In de brouwerijregisters stond deze brouwerij bekend als de “brouwerij Servaes Sweerts”. Deze brouwerij behoorde echter toe aan de familie van Sr. Jean Huber Conard a Flemalia, advocaat te Luik en werd in huur gehouden door Servaes Sweerts van 1709 tot 1729 ³⁶.

In 1729 werd Servaes Sweerts dan zelf eigenaar van de brouwerij.
 Vanaf dan diende hij ook zelf cijns te betalen aan de prinsbisschop van Luik.

Dr. Gilbert Vandenbempt,
 Haasrode

³⁵ VAN NERUM Hubert, Familieschoon 46, p. 274.

³⁶ Rijksarchief Leuven, Schepengriffies Hoegaarden, Varia, 4296 : “Le **louage** du S(ervaes) Swerts a 275 fl. par ans pour les ans 1709 et suivant faisant 19 ans : f 5225...”

De slag van Hoegaarden in het jaar 1013 was meer dan een voetnoot in onze geschiedenis

(M. Dodion en W. Pedsjko)

Inleiding

De slag die in de Hoegaardse velden werd uitgevochten op 10 oktober 1013 was meer dan een treffen tussen de troepen van de Luikse prinsbisschop Balderik II (1008-1018) en de graaf van Leuven Lambert I met de Baard (ca. 1003-1015). Er was meer op het spel dan het bouwen van een Luikse burcht te Hoegaarden aan de grens met Tienen.

Na de verdeling van het rijk van Karel de Grote in drie in de loop van de 9de eeuw: West-Francië, Oost-Francië en daar tussenin Lotharingen werd er in de 10de eeuw een verwoede strijd gevoerd om dat middenrijk Lotharingen door de twee anderen. Het was ook de periode van de feodaliteit, de opkomst van machtige plaatselijke heren. Zij profiteerden van de zwakheid en het uitsterven van Karels rechtstreekse opvolgers en van de invallen van Noormannen en Magyaren om zelf opperste heer en meester te spelen over een zo groot mogelijk gebied. En dan was er nog de keizerskroon van Karel de Grote; er was meer dan één hoofd waarop ze paste!!!

In de helft van de 10de eeuw slaagde Otto I (962-973, van Saksen) erin om als koning van Duitsland en Italië terug de keizerstitel te bekomen. Hij vergrootte zijn macht door naaste familieleden te benoemen waar hij kon, zowel over graafschappen en hertogdommen als over bisdommen en abdijen. Hij begon ook met het systeem van de Rijkskerk. Bisschoppen en abten werden benoemd over wereldlijke domeinen, waardoor Otto verhinderde dat graafschappen erfelijk werden na het overlijden van de titularis. Een mooi voorbeeld was de benoeming van zijn broer Bruno, aartsbisschop van Keulen, tot hertog van Lotharingen in 953. Deze functie was in handen geraakt van Reinier III van Henegouwen, die nu dus werd afgezet door Otto; Reinier was ook in groot conflict geraakt met de Franse koning en uiteindelijk werd hij verbannen, samen met zijn zoons Reinier IV en Lambert I met de Baard, de latere graaf van Leuven. Om het hele plaatje nog mooier te maken en de macht aan te tonen van de Reiniers, kunnen we er nog aan toevoegen dat de toenmalige Luikse bisschop Balderik I, een broer was van Reinier III.

Bruno verdeelde Lotharingen in een Opper-Lotharingen en een Neder-Lotharingen, met telkens een onderhertog aan het hoofd.

Tegen het einde van die 10de eeuw en het begin van de 11de waren de Reiniers gerehabiliteerd. Lambert I was zelfs in 994 ook graaf van Brussel geworden door zijn huwelijk met Gerberga van Neder-Lotharingen. Haar vader Karel, de jongste zoon van de koning van West-Francië, was er hertog en Gerberga had het gebied tussen Zenne en Dijle als bruidsschat meegekregen. Lambrecht hoopte dan ook de volgende hertog van Lotharingen te worden, een ambitie die de keizer absoluut niet zinde. Te machtige vazallen vormden immers een bedreiging voor zijn eigen macht.

In 1012 was er al de belegering van Leuven geweest door Godfried van Ardennen, de hertog van Lotharingen, zonder succes trouwens. Nauwelijks een jaar later, als Balderik II volop bezig is met een versterking te Hoegaarden, op amper 20 kilometer van Leuven, levert de slag van Hoegaarden een overwinning op voor de Leuvense graaf. En 2 jaren later trekt de graaf opnieuw ten strijde, tegen Florennes nu, waar een abdij was opgericht in 1011. In deze slag van Florennes van 1015 zal Lambrecht sneuvelen. Ondertussen werd er verwoed gestreden aan de westgrens van Lotharingen tegen de Vlaamse graaf en de Franse koning. De aanwezigheid van Herman

van Eenname aan de zijde van Balderik II te Hoegaarden past eveneens in het kader van de politiek van Duitse keizers en de consolidatie van hun macht over Lotharingen.

Het werk van J. Vander Velpen (Hoegaarden 1905-1988)

In de jaren 50 van de vorige eeuw heeft Joseph Vander Velpen, geboren Hoegaardier en pastoor van Bovenlo heel wat gepubliceerd over Alpaidis, de kerk van Hoegaarden en de slag van 1013. Deze artikels waren het resultaat van grondig uitpluizen van zowel gepubliceerde als ongepubliceerde bronnen. Waar hij de eerste vond in o.a. de uitgaven van de monumentale *Monumenta Germaniae Historiae*, ging hij de oorspronkelijke documenten en/of latere afschriften opzoeken in het Algemeen Rijksarchief te Brussel en de archiefdepots van Luik, Aken en Keulen. Zijn resultaten publiceerde hij in *Eigen Schoon en de Brabander*, het geschieden- en heemkundig tijdschrift van Brabant. Als kroon op het werk liet hij in 1959 zijn *Geschiedenis van Hoegaarden* verschijnen, aangevuld in een tweede editie in 1981.³⁷

Voor de slag van 1013 zijn vooral zijn gepubliceerde artikels belangrijk en ééntje dat wij in handschrift bezitten, maar nog nooit werd gepubliceerd, omdat de auteur eerder overleed.³⁸ Dat laatste zullen we bespreken in ons eerste nummer van de 50ste jaargang, begin 2014.

Wat wij hier verder zullen schrijven over de slag van Hoegaarden zal een neerslag zijn van het erudiete werk van Vander Velpen.³⁹

Over het graafschap Bruningerode, Alpaidis, haar afstamming en nakomelingen, verwantschappen en de stichting van het Hoegaardse kapittel zullen wij het hebben in het vierde nummer van deze lopende jaargang; het derde nummer zal gewijd zijn aan het leven en bewegen te Hoegaarden in de elfde eeuw.

De slag van Hoegaarden in 1013

Duizend jaar geleden werd er op het grondgebied van het graafschap Bruningerode, dat sinds het jaar 987 onder de wereldlijke heerschappij stond van de Luikse bisschop Notger, een veldslag uitgevochten tussen twee middeleeuwse legers.

Dit treffen is naderhand beschreven door de onbekende auteur, monnik van de abdij van Sint-Jacob, in de *'Biografie, het leven en de daden, van de Luikse prinsbisschop Balderik II van Loon (1008-1018)'*⁴⁰, aan de hand van het relaas van ooggetuigen, waar wij later op zullen terugkomen omdat het ons belangrijk schijnt. Deze schrijver wou in de eerste plaats bewijzen dat de slag van Hoegaarden de directe aanleiding is geweest tot de oprichting van de abdij van Sint-Jacob (Saint Jacques) te Luik. Een tweede verslag vinden wij terug in de *Gesta episcoporum Cameracensis* (Geschiedenis van de bisschoppen van Kamerijk). Deze kroniek is

³⁷ Vander Velpen J., *Geschiedenis van Hoegaarden*, 1959; uitgave 1981, p. 35-37

³⁸ Archief der V Geslachten van Hoegaarden, *Fundatio Alpaidis fundatricis capituli*

³⁹ Vander Velpen J., *De slag bij Hoegaarden, anno 1013*, Overdruk uit *Eigen schoon en de Brabander*, XXXIX (1956), p. 12

Idem, *Alpeide stichteres der Collegiale Kerk van Hoegaarden*, -*Eigen Schoon en de Brabander*, XXXVI (1953), nr 1, p. 1-17

Idem, *De voormalige kerk van Hoegaarden*, -*Eigen Schoon en de Brabander*, XXXVII (1954), nr 7-8, p. 241-253

Idem, *Alpeide, gravin van Hoegaarden*, -*Eigen Schoon en de Brabander*, XXXVIII (1955), nr 1-2, p. 14-26

Idem, *De Advocatia van de kerk van Hoegaarden*, -*Eigen Schoon en de Brabander*, XXXVIII (1955), nr 7-8, p. 257-267

Idem, *De Cijnsgronden van de Prinsbisschop van Luik te Hoegaarden in 1582 en de toenmalige Druiventeelt*,

Eigen Schoon en de Brabander, XLI (1958), nr 3-4, p. 81-94, nr 9-10-11, p. 431-438, nr 12, p. 473-479

Idem, *Was Alpeide van Hoegaarden de dochter van Erleboud en de kleindochter van Karel de Eenvoudige?* – *Eigen Schoon en de Brabander*, XLIV (1961), nr 1-2

⁴⁰ *Vita Balderici Episcopi Leodiensis*, uitgave Pertz, *Monumenta Germaniae Historiae Scriptores*, dl. IV, p. 727-728, hoofdst. 7 tot 10

geschreven door verschillende auteurs. Het deel over de toenmalige bisschop Gerard I (1012-1051) werd nog te boek gesteld tijdens zijn leven. Dit verhaal staat volledig los van het Luikse en is ook gebaseerd op ooggetuigenverslagen⁴¹. Gerard was een pion van de Duitse keizer, zoals Balderik II. Hierover en over de familieverbanden zullen wij het hebben in ons nummer van november 2013.

Alle andere teksten uit die periode of later vermelden alleen het feit van de slag of praten na⁴², al of niet gekleurd met gefantaseerde toevoegingen.

Wat spijtig genoeg ontbreekt is een relaas uit het kamp van Lambert van Leuven, de tegenpartij dus.

De Vita Balderici, *Biografie, het leven en de daden, van de Luikse prinsbisschop Balderik II*
De slag van Hoegaarden en het conflict met Lambert van Leuven wordt met nogal wat details verhaald in de *Vita Balderici*⁴³ en neemt hierin een belangrijke plaats in, zeker als we er bij bedenken dat de biograaf er onrechtstreeks de stichting van de abdij van Sint-Jacob te Luik aan verbindt.

Het verhaal smeert zich uit over de hoofdstukjes zeven tot tien van de *Vita*. In het kort verteld gaat het verhaal als volgt:

‘Om de veiligheid van zijn bisdom te verzekeren was Balderik begonnen met de bouw van een versterkt kasteel te Hoegaarden. De werken waren al begonnen toen Lambert van Leuven aan de bisschop vroeg om het project af te blazen. Hij insinueerde dat het een maatregel was van de bisschop tegen hem. Balderik beet hem toe dat hij er niet aan dacht van zijn voornemen af te zien en dat hij, Lambert, de intenties van de bisschop verkeerd inschatte. Maar Lambert bleef ook niet bij de pakken zitten. Balderik stuurde dan maar een gezantschap naar de turbulente Lambert en bedreigde hem met de ergste hellepijnen. Maar dit had geen enkel effect op Lambert, die lustig voortging met plundertochten te organiseren op de eigendommen van de onderdanen van de bisschop. Er kwamen op de duur zo’n verkrampde en zoveel klachten van de Hoegaardiërs, slachtoffer van het grafelijk geweld, dat de bisschop een tweede keer probeerde om een vergelijk te treffen met Lambert. Ook nu werd er geen enkel resultaat geboekt. De bisschop werd als het ware verplicht zijn toevlucht te nemen tot wapengeweld. Hij won het advies in van de zogenaamde ‘patricia turba’, de raad van bisschoppelijke leen- en dienstmannen. Ze vonden dat er zonder verwijl moest opgetreden worden en waren bereid om deel te nemen aan een militaire actie. Het leger werd samengesteld en trok de vijand tegemoet. Het was op het grondgebied van Hoegaarden zelf dat het gevecht plaats vond. De Luikenaars waren eerst aan de winnende hand, maar Robert van Namen veranderde tijdens de slag van kamp. Door zijn afvalligheid eindigde de slag van Hoegaarden in een bloederige nederlaag voor Balderik.’

Wat leert ons dit verhaal?

Om te beginnen moeten wij proberen ons de politieke atmosfeer in Lotharingen voor te stellen, in het begin van de elfde eeuw. Bisschop **Notger (971-1008)** was er te Luik in geslaagd een

⁴¹ *Gesta episcoporum Cameracensis*, Monumenta Germaniae Historia, Scriptores, VII, p. 467-468

⁴² *Annales Laubienses* : ‘1013 Bellum in Huwardis 6. Idus Octobris’

Annales Leodienses : ‘1013 Bellum in Huwardis 6. Idus Octobris ; circa meridiem 14 Kal. Decembris terrae motus factus est’

Kroniek van Sigbert van Gembloers : ‘1013 ... Baldricus episcopus cum in villa Huguardis dicta castellum muniret, Lantbertus comes Lovaniensis cum aggreditur, et episcopus, Lantberto vincente, multis suorum captis et occisis, gravi atteritur infortunio. Terraemotus factus est maximus circa meridiem 14. Kal. Decembris.’

⁴³ *Vita Balderici Episcopi Leodiensis*, uitgave Pertz, *Monumenta Germaniae Historiae Scriptores*, dl. IV, p. 727-728, hoofdst. 7 tot 10

stabiele en stevige macht uit te oefenen, helemaal in het teken van en gewonnen voor het systeem van de Rijkskerk. De Duitse keizer plaatste bisschoppen aan het hoofd van zijn wereldlijke domeinen (graafschappen, hertogdommen, ...) omdat hij ervan overtuigd was dat geestelijken hem trouwer zouden dienen en vooral omdat na het overlijden van de bisschop-titularis, de keizer opnieuw een vertrouweling kon benoemen, zonder rekening te moeten houden met erfopvolgers. Zo had Notger in 985 het graafschap Hoei en in 987 het graafschap Bruningenrode 'gekregen' van de Duitse keizer om er de grafelijke rechten op uit te oefenen. Notger was daardoor tegelijk bisschop van het bisdom Luik en wereldlijk heerser (*prins*) over een aantal domeinen waaronder Bruningenrode⁴⁴. Notger was dus 'prinsbisschop'. Een merkwaardigheid was nog dat het bisdom Luik uitgestrekter was dan het prinsdom Luik; die grenzen liepen absoluut niet samen. Notger was ook de eerste van de Luikse bisschoppen die wereldlijke macht kon uitoefenen. En Notger bleef ook altijd trouw aan de Duitse keizer.

Logisch gezien moest zijn opvolger **Balderik II van Loon (1008-1018)** daar alle profijt uit halen.

Maar hier, in dit relaas over de regeerperiode van Balderik, gaat het nu juist om **Lotharingen in zijn geheel en niet zozeer om Luik alleen**. Wij mogen dus niet uit het oog verliezen dat de episode Hoegaarden een bredere betekenis heeft dan een louter conflict tussen twee territoriale prinsessen. Het was erg onrustig in Lotharingen en de keizer moest van zijn macht gebruik maken om zijn gezag staande te houden en de feodale krachten te bedwingen die de organisatie van het rijk bedreigden. Zijn voornaamste tegenstanders waren de Leuvense graaf Lambert, die op basis van familiale solidariteit en vooral omwille van het eigenbelang, kon steunen op Renier V van Henegouwen en graaf Robert II van Namen.

Lambert was zoon van Renier III van Henegouwen die na zijn vervallenverklaring met zijn zonen vluchtte naar de streek van Vermandois. Vanaf 998 slaagde Renier IV erin zijn graafschap terug in bezit te krijgen. Lambert van zijn kant trouwde met Gerbega, de dochter van Kartel, hertog van Neder Lotharingen. Het was niet alleen een schitterend huwelijk, maar hij sleepte hiermee ook een belangrijke erfenis uit de brand waardoor zijn ster tussen de grote feodale machthebbers van Neder Lotharingen fel ging schitteren. Hij werd schoonzoon van de hertog van Neder Lotharingen en familielid van de graven van Henegouwen en Namen. Graaf Albert van Namen was getrouwd met een zus van Gerbega. Het is begrijpelijk dat hij gebrand was op de hertogelijke kroon. De keizer van zijn kant begreep maar al te best, dat als het feestje doorging, er nog een zeer machtige vazal zou bijkomen, eentje waarbij hij zich geen illusies hoefde te maken omtrent zijn trouw! Omdat de keizer een stokje stak voor zijn ambities koos graaf Lambert resoluut voor partij tegen de keizer en bekwam hij hem in een strijd die eindigde op het slagveld zelf. Lambert sneuvelde.

Hendrik II had inderdaad de graaf van Verdun, Godfried I, zoon van Godfried van Ardennen, aangeduid als hertog van Neder Lotharingen. Dit feit is zeer merkwaardig als we eraan denken dat Balderik en Gerard van Cambrai, die de keizer tot deze keuze bewoog, dikke vrienden waren. Zo vormden zich twee partijen in Neder Lotharingen. De partij van Godfried en zijn broer Herman, die graaf van Eename was van de ene kant en anderzijds Lambert van Leuven en zijn neef Renier V, de graaf van Henegouwen. Als Lambert Godfried een slag kon toebrengen, dan zou hij tegelijk de keizer treffen. Niet verwonderlijk dat Gerard van Cambrai en in mindere mate Balderik van Luik de zijde van de hertog kozen.

In deze strijd zien we onder andere dat Godfried in 1012 een expeditie onderneemt tegen Leuven. De zaak mislukt en hij breekt het beleg van Leuven op. De *Vita* spreekt er niet over, waarschijnlijk omdat Balderik er geen rol in speelt. Nu, in de affaire Hoegaarden zal de *Vita* ook nooit de tussenkomst van de keizer vermelden!

⁴⁴ Domein waarvan gravin Alpaidis de laatste wereldlijke heerseres was; haar castrum stond te Hoegaarden op de plaats van de huidige Sint-Gorgoniuskerk

In de ogen van de schrijver van de *Vita* was de enige oorzaak voor de slag de constructie van het versterkt kasteel te Hoegaarden. Deze slag volgt zeer vlug op gemiste expeditie van 1012. Bij de tussenkomst van Lambert waren alleen nog maar de grachten gegraven te Hoegaarden! Lambert toont dus nog eens hoe machtig hij is. En als het maar ging om een krachtmeting met het huis van Ardenen, dan zou hij zich gericht hebben tegen het markizaat Eename, grenzend aan zijn bezittingen, eerder dan zich tegen de bisschop van Luik te keren.

Het verhaal volgens de Gesta episcoporum Cameracensis (Geschiedenis van de bisschoppen van Kamerijk):

‘Toen was, na het bisschopsschap van Notger zaliger gedachtenis, Balderik bisschop van de Luikse kerk geworden. Zijn eerste werk was de vriendschap van Lambrecht (Lantbertus) te winnen; deze immers was zijn bloedverwant en kon een goede bondgenoot worden voor (de verdediging) van zijn (nieuw) vaderland (adjutor patriae suae).⁴⁵ Bisschop Gerard, die al meerdere keren de trouweloosheid van Lambrecht had ondervonden, ried aan Balderik af deze man als bondgenoot te nemen omdat hij listig (subdolus), onbetrouwbaar (fide vacuum) en geslepen (timendas colliditates) was. Achteraf hebben de gebeurtenissen dit alles bevestigd. Immers, toen Balderik in zijn villa Hoegaarden (Huvardas) een burcht wilde bouwen om de vrede te handhaven en de boosdoeners af te schrikken, heeft Lambrecht daarin een hinder willen zien in zijn toorn (obstaculum furori suo) en zijn trouw verloochend (fide mutata), verzamelde hij een sterk leger met de hulp van Robrecht, graaf van Namen, en schaamde zich niet de bisschop aan te vallen. Alle soldaten (van Balderik) sloegen op de vlucht. Enkel graaf Herman, die het vluchten als een schande beschouwde, heeft zich teruggetrokken aldaar in de kerk van Sint-Gorgonius, toen alle hoop op tegenstand moest opgegeven worden ten gevolge van die algemene vlucht. Maar hij werd er uit gesleurd, gevangen genomen en aan de bewaking van graaf Robrecht toevertrouwd. Omdat Herman’s vrienden al te zeer treurden en omdat een lange gevangenschap verdacht zou voorkomen, heeft de moeder van graaf Robrecht, na ingewonnen raad, beloofd hem vrij te maken indien zulks de vriendschap van Hermans’ vrienden en deze van de keizer, die zich beledigd achtte, kon doen terugwinnen. Toen ze dat vernamen, hebben de bisschoppen Gerardus en Balderik zich tot bij de keizer begeven die synode hield te Coblenz. Met behulp van de bisschop van Metz, zijn de onderhandelingen geslaagd en werd aan de gravin (Robrechts’ moeder) genade verleend. Aldus, buiten weet van Lambrecht, werd Herman uit de gevangenschap verlost.’

12

Ook dit verhaal berust op ooggetuigen en het is tot stand gekomen tijdens de regeerperiode van bisschop Gerard I van Kamerijk. Ook hier staat de auteur in het kamp van de verliezer. Ook hier wordt de nederlaag toegeschreven aan de tussenkomst van graaf Robert van Namen. Lambert was verwant met de graaf, maar hij was niet zijn neef maar wel zijn oom.⁴⁶ Robert van Namen moest deelnemen omdat hij vazal was van de Luikse bisschop. Alleen in de *Gesta* komt Herman van Eename voor en is er sprake van de Sint-Gorgoniuskerk. De relikwieën van deze martelaar waren door Chrodegang van Metz meegebracht uit Rome in 765.

⁴⁵ In 980 had de bisschop de grafelijke rechten gekregen over het graafschap Hoei en in 985 die over het graafschap Bruningerode, waardoor de bisschop nu ook territoriaal vorst was over een aantal wereldlijke domeinen

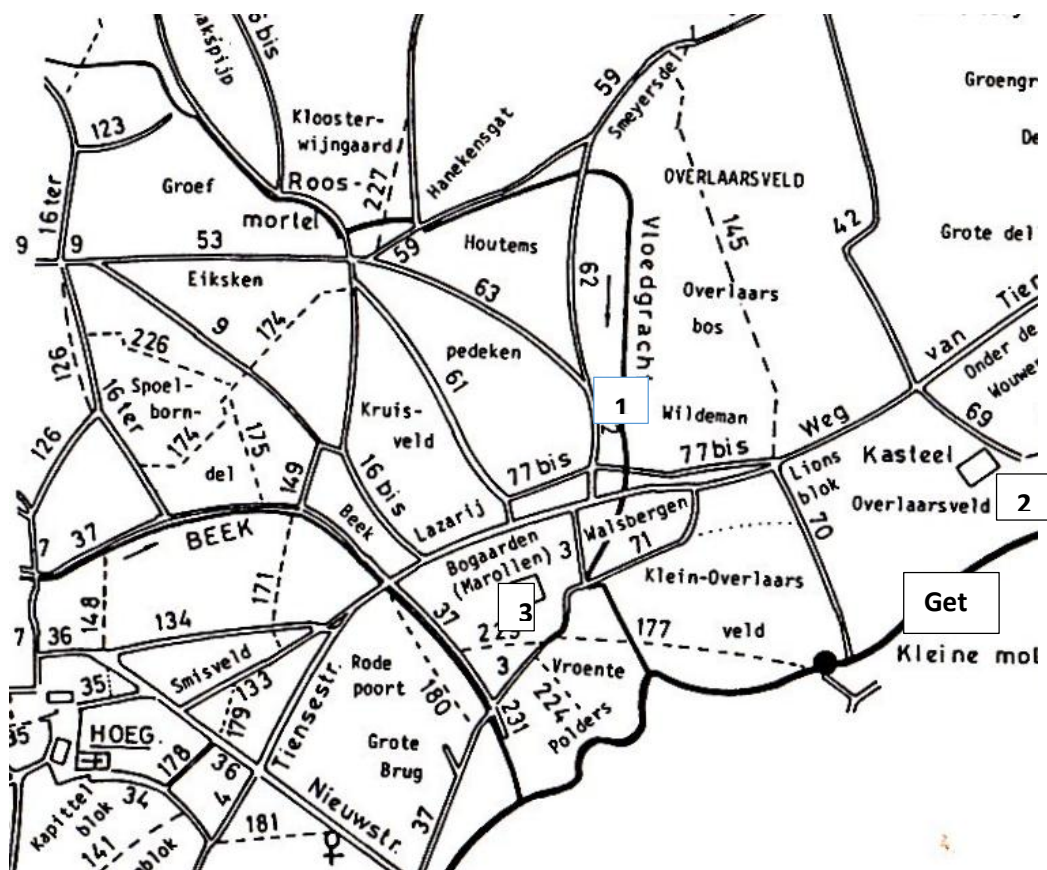
⁴⁶ De verwantschappen bespreken we in het nummer dat verschijnt in november 2013

Waar wou Balderik zijn burcht bouwen en waar is de veldslag uitgevochten?
Drie plaatsen komen in aanmerking voor de bouw van een burcht te Hoegaarden in 1013

1. De ‘Lange Gracht’ tussen Hauthem en Hoegaarden was de p)laats waar Balderik zijn burcht wou neerzetten volgens Wauters

‘...Balderic entreprit, en l’an 1010, de construire un château dans son alleu d’Hougaerde et y fit commencer (probablement à l’endroit dit de Lange gracht ; le Long fossé, entre Houthem et Hougaerde), le creusement d’un grand fossé, que les habitants du lieu montraient encore 35 ans plus tard, ...’⁴⁷

Deze mogelijke bouwplaats steunt enkel op de plaatsnaam. Maar deze betekent gewoonweg niets omdat te Hoegaarden iedere kant van een holle weg gracht wordt geheten. Er is geen enkel verband met gracht of sloot van een versterkt kasteel. Trouwens de Lange Grachtstraat loopt een lichte helling op, waar geen water voorhanden is en dus ongeschikt voor een middeleeuwse versterking.

(Kempeneers, P., p. 170)

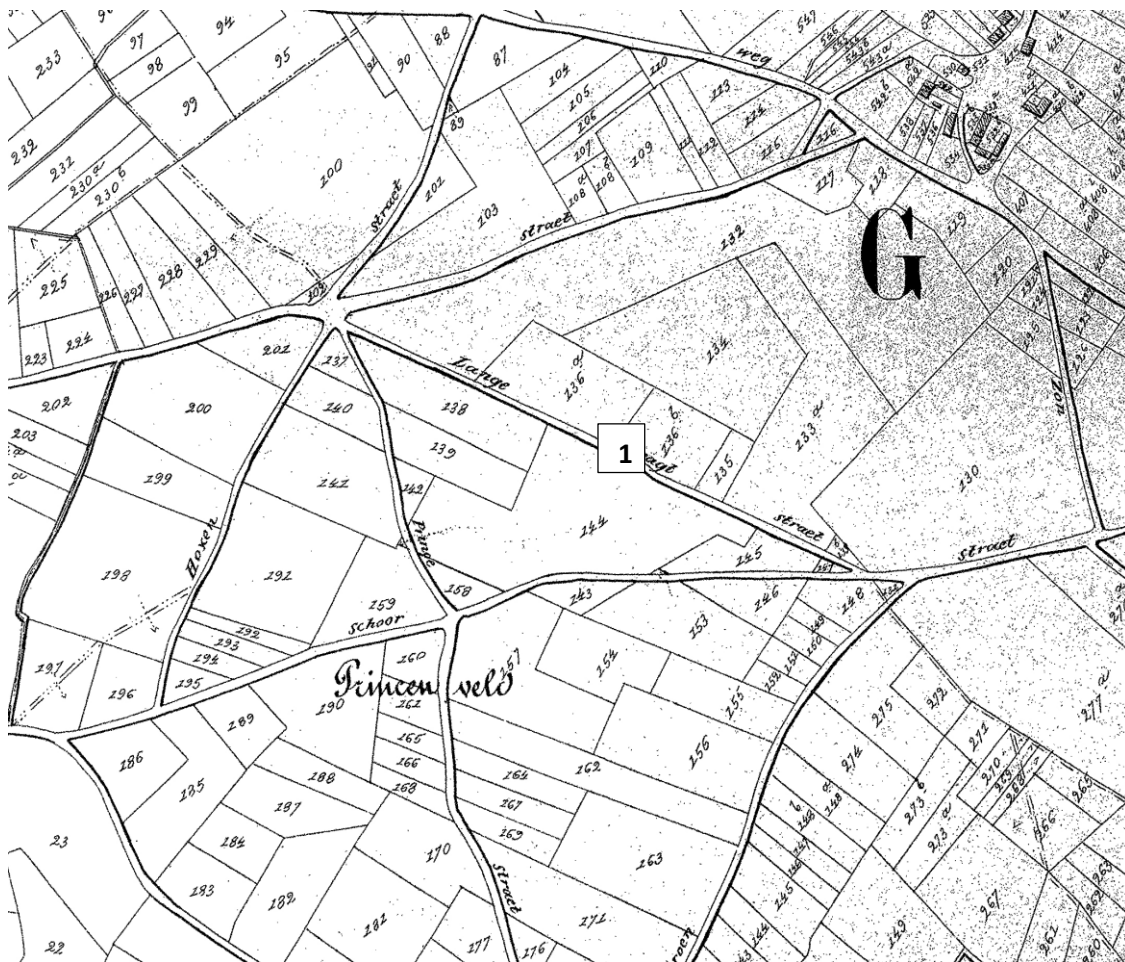
- 1 = nr 62 = Langegrachtstraat
- 2 = Kasteeltje van Overlaar
- 3 = Mariadal (kl. bogaarden)

⁴⁷ Wauters A., *Géographie et histoire des communes belges, canton de Tirlemont, Hougaerde*, Brussel, 1876, p. 15

Gracht ⁴⁸	Berm, wordt te Hoegaarden nog steeds zo genoemd – “'n olle weg med oege grachte” (een diepe weg met hoge bermen.) ⁴⁹
-----------------------------	---

Bij Kempeneers lezen we ‘*Langegracht: 1398 bij die langhe gracht (Hagelandse Gedenkschriften, 1908, p. 181; 1582 boven die lange gracht (Schepengriffies, 4240, f. 60, ... het is de langste gracht van Hoegaarden, van Hauthem naar de Gete. De Langegrachtstraat loopt evenwijdig met de Langegracht.*’⁵⁰

Een andere *Langegrachtstraat* in het *Princenveld* in de richting van *Gaet* (Meldert) staat afgebeeld op de kadastrale kaart van Popp en is een ander voorbeeld van een holle weg, landschapselement waar Hoegaarden rijk aan is.

(Popp, *Atals cadastral parcellaire...*, Hougaerde)

1. Lange gragt straet in het Princenveld

⁴⁸ Rutten A., *Bijdrage tot een Haspengouwsch Idioticon*, Antwerpen, 1890, P.83: Gracht, z. m. Aarden dam, beide zijden van eenen diepen weg. Rond vele weiden is een gracht. Grachten van vijf, zes meters hoog zijn nooit steil,

⁴⁹ Vandermolen U., *De dialecten van de gemeente Hoegaarden en van haar gehuchten en deelgemeenten*, Hoegaarden, 1981

⁵⁰ Kempeneers P., *Hoegaardse plaatsnamen*, Onomastica Neerlandica, Instituut voor naamkunde Leuven, 1985, p. 39 e.a.

2. Alphonse Wauters⁵¹ wijst de ‘*villa Tremoureaux*’, gelegen tussen klooster en kerk van Overlaar aan als de plaats waar de bisschoppelijke burcht zou komen; de villa dateert uit de 19de eeuw en voorheen stond er een hoeve (?)⁵², vroeger zeker een kasteel (zie verder).

15

(boven huidig zicht, beneden de villa rond 1900)

⁵¹ Wauters A., *Histoire des communes de Belgique, Canton de Tirlemont, Hougaerde*,

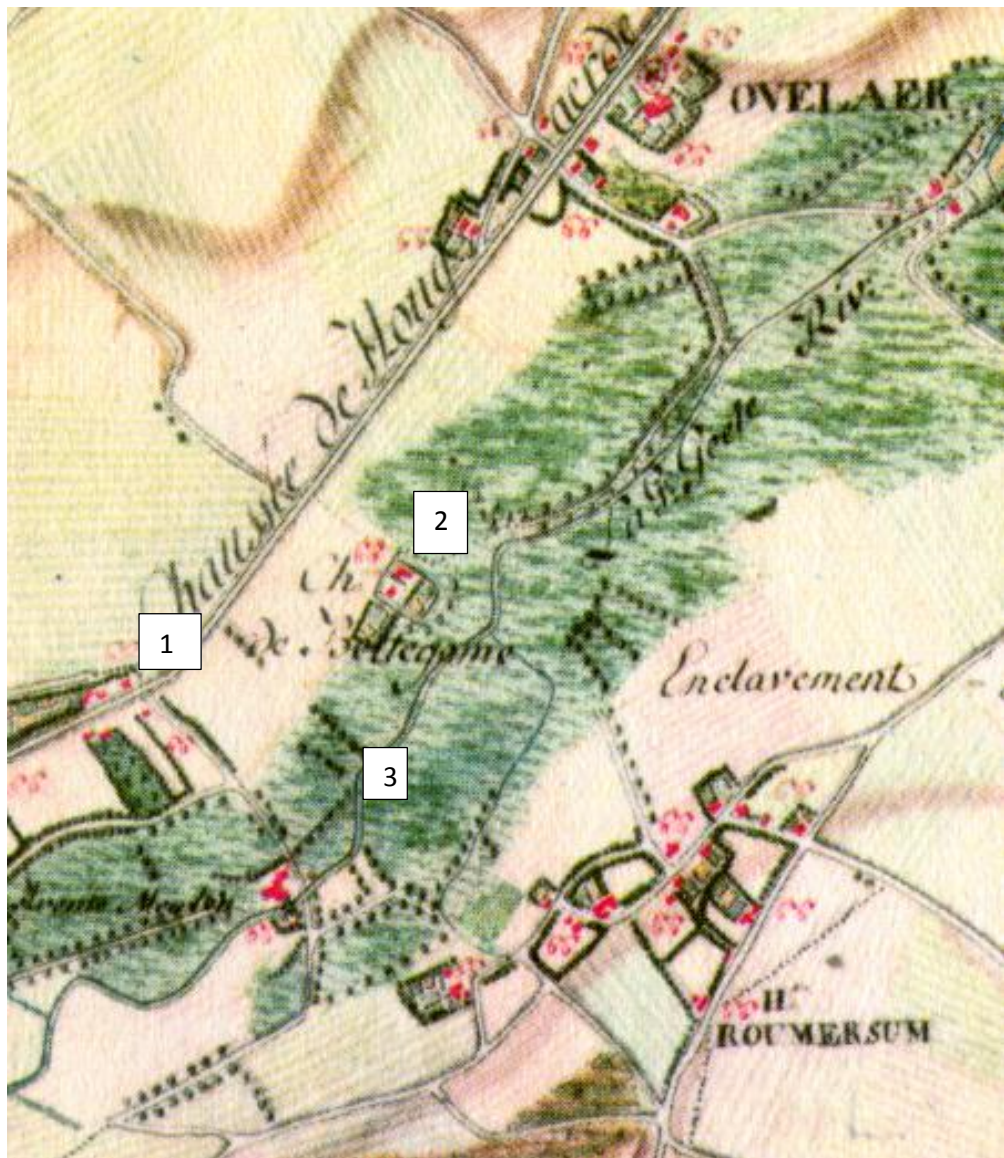
⁵² Vander Velpen, *De slag bij Hoegaarden, anno 1013*, Overdruk uit *Eigen schoon en de Brabander*, XXXIX (1956), p. 12

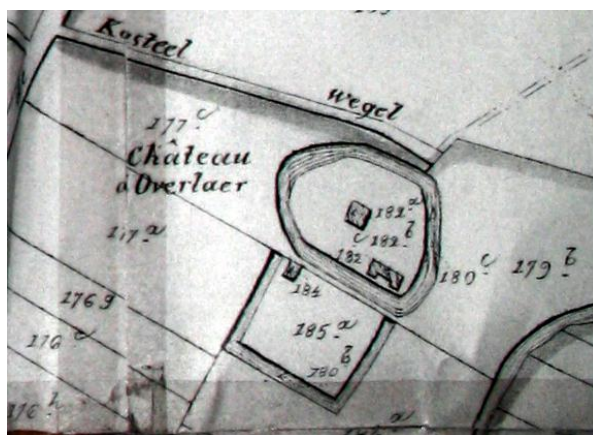
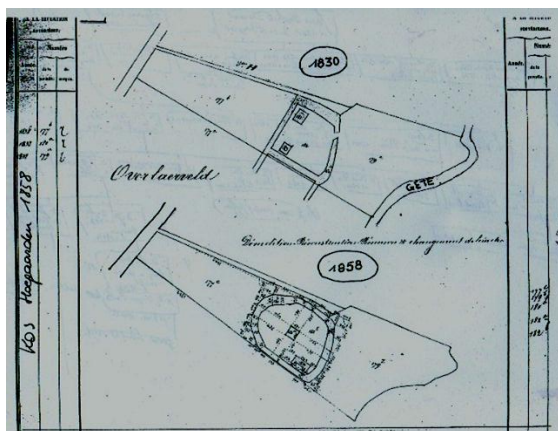
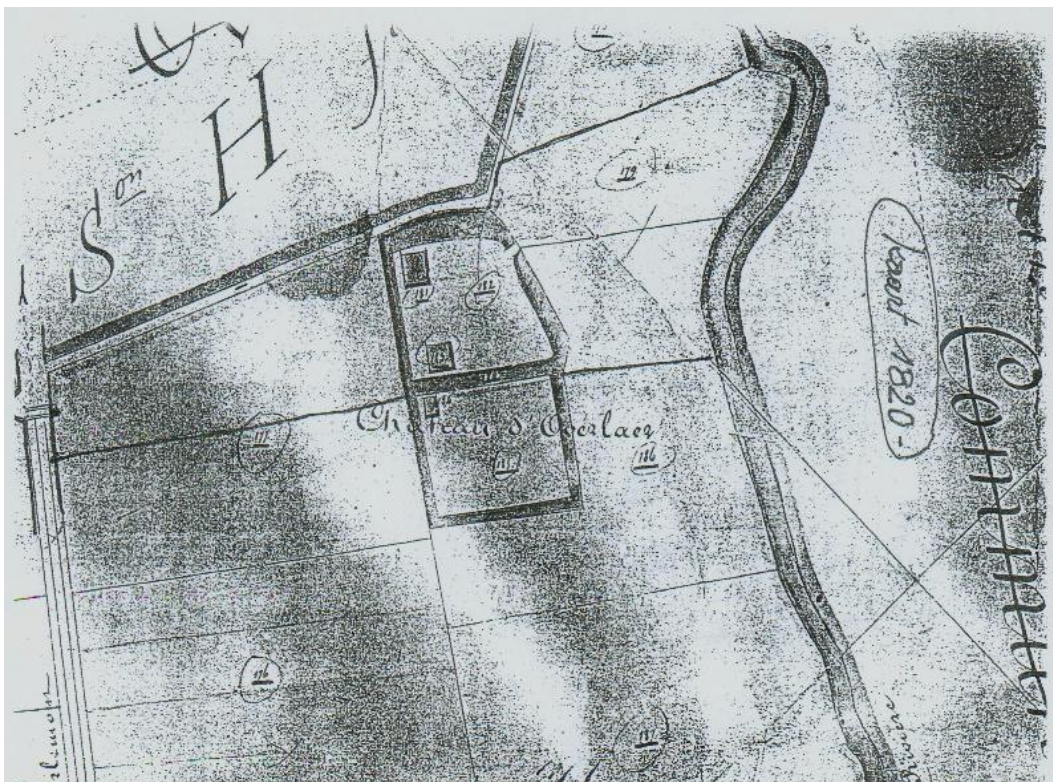
(uit het Kaartboek van de abdij van Park, 1665, k. 32, p. 98)⁵³

- 1 Het kasteel van Bullekom (Overlaer)
- 2 De oude weg van Hoegaarden naar Tienen (de huidige is van 1771)
- 3 Kerkje van Groot Overlaer

- 1 de nieuwe, huidige weg Hoegaarden-Tienen van 1771
 - 2 Kasteel van Bellecom
 - 3 de Gete
- (Ferrariskaart)

⁵³ Persoons E. e.a., Kaartboek van de abdij van Park 1665, Algemeen Rijksarchief, 2000, 265 p.

In 1830, respectievelijk in 1858

Op het kadasterplan van Popp (voor 1858)

Dat Wauters het kasteel nam voor het Hof van Overlaer' verwondert niet omdat het archief van de bogaarden zoek was en pas na 1900 is weergevonden door De Ridder, die er over publiceerde in Hagelands Gedenkschriften.⁵⁴

3. **Het klooster van Hoegaarden, Mariadal, heeft de meeste kans om de plaats te zijn die we zoeken.** Tot aan de Franse Revolutie was het een klooster van de Bogaarden, die het goed hadden verkregen van Werner van Langeveld, die het bezat als leengoed van de Luikse prins-bisschop. In de kloosterkapel werd lange tijd het jaargetijde gecelebreerd van hun stichters en weldoeners: jonker Werner van

⁵⁴ De Ridder F., Het Hof van Overlaer onder Hoegaerde, -Hagelands Gedenkschriften, 1908, p. 165-189

Langeveld (de Longchamps) en zijn echtgenote Catharina van Mosmaele (van Osmael)⁵⁵

Catharina van Mosmaelegaf aan de Bogaarden het erfgoed, de cijns, het land, de weiden en de vijver, zoals zij alles van de prinsbisschop in leen hield. De vorige bezitters van het domein kan men volgen tot Gozewijn van Goetsenhoven, die het overmaakt aan zijn neef Wouter van Golard in 1356: '*Nous Wautiers de Goular, sires de Gochoncourt, ...avons releveit en fief et en homage de....Engelbert, eveskes de Liège, notre forte maison de Oular et tous ses appendices...*'. Dit goed werd ook 'Hof van Overlaar' of 'Hof van Dongelberghe' genoemd. De verdreven bisschop Jan van Edingen zal in 1281 toevlucht zoeken in zijn 'slot te Hoegaarden: '*Et cum in domo quadam dicte Brule*⁵⁶, *aqua circumclusa, in parochia nativitatis meae Hugardis, ...*'.⁵⁷

18

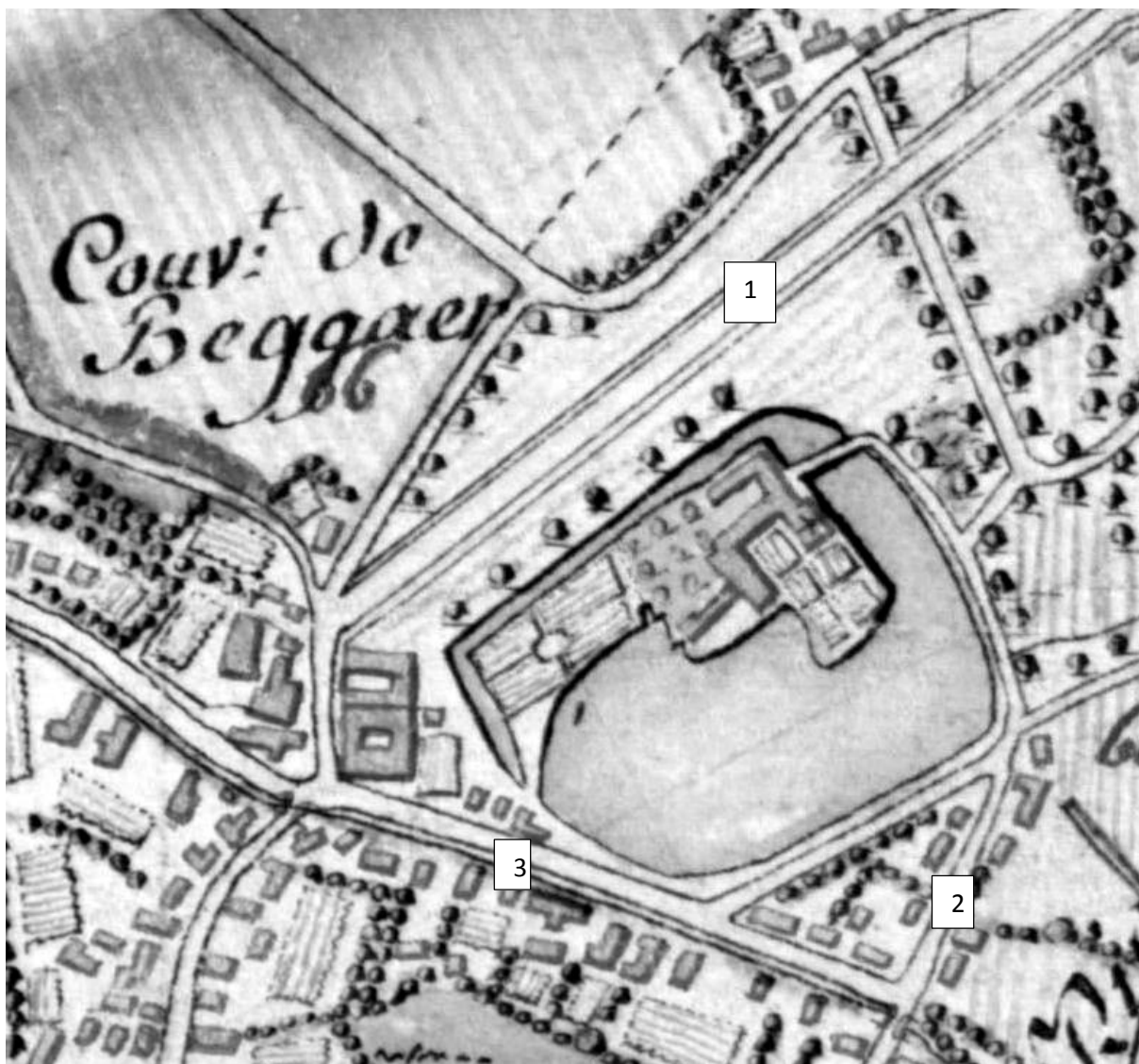
(Zicht op Mariadal 2de helft 20ste eeuw, met de vijver als overblijvende waterpartij)

In de 18de en de 19de eeuw was dat nog helemaal anders, getuige hiervan het klooster op de Ferrariskaart op de volgende pagina.

⁵⁵ De Ridder F., Het Hof van Overlaer onder Hoegaerde, -Hagelandse Gedenkschriften, 1908, p. 165-189
Idem, Het klooster der Bogaarden van Overlaer onder Hoegaerde, -ibidem, 1909, p. 49-70

⁵⁶ Omdat er verwezen wordt naar de plaats 'Brule' heeft Wauters gemeend dat de bisschopswoonst te Bost lag, waar de plaatsnaam Bruul voorkomt ; het is onwaarschijnlijk dat de bisschop daar een woonst had met water omringd, want het is geen laagliggend land en er is geen beek of vliet in de buurt tussen de oude baan naar Meert en de weg Tienen-Hannuit; J. Vander Velpen betoogt dat wat Jan van Hoxem *Bruul* noemde, later *Vroente* of gemene weiden of beemden werd

⁵⁷ Kurth G., La chronique de Jean de Hocsem, Commission Royale d'Histoire, Brussel, 1927, nieuwe uitgave, p. 64

(Ferrariskaart klooster omringd door water en met vijver

- 1 de nieuwe weg van Hoegaarden naar Tienen van 1771
 2 huidige Kloosterstraat en 3 de Vroentestraat

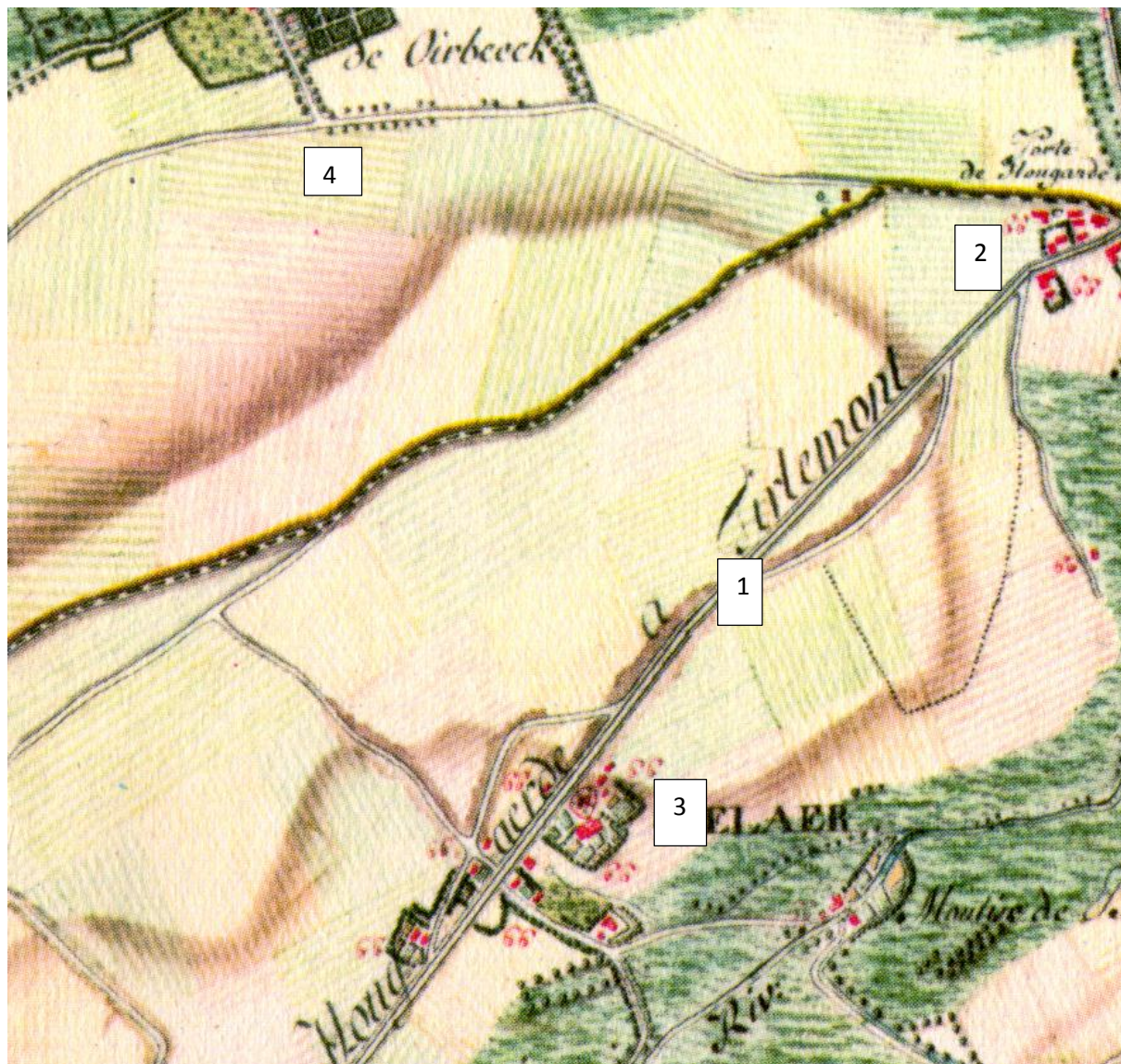
Mariadal als plaats waar Balderik zijn versterking wou neerpoten blijkt ook nog uit een betwisting tussen de gemeente en de paters bogaarden op het einde van de 17de eeuw. De gemeente zegt dat hun oorspronkelijk goed niet meer bedroeg dan 12 bunder omdat het een oud mansusgoed was. Een mansus is een landeigendom dat opklimt tot de karolingische tijd en Balderik wil nu juist zijn burcht op zijn eigen vrij erfgoed (super allodio suo). De diepe grachten (optima fossata) die men was beginnen graven, zijn nog duidelijk te zien op de Poppkaart van ca. 1860. Nu blijft er alleen een deel van de vijver over.

Burchten waren een complex van woonst van de heer, schuren, woonsten voor de onderhorigen, een domeinkapel,... alles omgeven door watergrachten en ca. 3 à 4 ha. groot.⁵⁸ Het door water omsloten kloostergoed is ca. 4 ha. Er loopt ook een vliet door de vijver en er zijn bronnen; de oorspronkelijke grachten kunnen best verder uitgegraven zijn tot een visvijver (essentieel voor de visvoorziening van kloosters).

⁵⁸ Pirenne H., Les villes et institutions urbaines, dl 1, p. 130

Waar vond het treffen plaats op die memorabele 10de oktober 1013?

Alphonse Wauters houdt het bij het veld aan de grens met Oorbeek, plaats die de naam bewaard heeft van 'Ruyters Kerckhoff'⁵⁹

(Ferrariskaart)

- 1 De nieuwe weg naar Tienen (1771)
- 2 De Hoegaardse poort te Tienen
- 3 De kerk van Overlaar
- 4 Oorbeek

⁵⁹ Wauters A., o.c., p. 15

Zo beschreef rond 1850 een auteur van de Luikse geschiedenis de slag van Hoegaarden

Het verslag zoals het beschreven wordt door Polain in zijn *Histoire de l'Ancien pays de Liège* gepubliceerd in het jaar 1844⁶⁰, wij vertalen en geven hier en daar in voetnoot het oud-Frans van Jean des Preis, ook Jean d'Outremeuse genoemd (1333-1399), één van de eerste burgerlijke kroniekschrijvers en waaruit ook Polain geput heeft.

'In het jaar 1006 had bisschop Notger van Luik van keizer Hendrik II de bevestiging gekregen dat hij, Notger, soevereine vorst was van alle gebieden die hem geschonken waren en deel uitmaakten van het domein van Sint-Lambertus. Notger was als prinsbisschop helemaal ingeschakeld in de keizerlijke politiek van het systeem van de 'Rijkskerk'. Door het benoemen van geestelijken over wereldlijke domeinen verhinderde de keizer de verdere feodalisering, want geestelijken konden gebieden niet laten overerven. Het was een goede poging om te machtige heren te verhinderen zijn gezag te ondermijnen en om ze als rivalen in te tomen.

Maar Lotharingen bleef kampen met een innerlijke onrust. De Vlaamse graaf bleef zijn gesloten vrede met de keizer getrouw maar Lambert met de Baard, de Leuvense graaf, hoopte nog altijd hertog van Lotharingen te worden. Hij begon opnieuw aan een veldtocht in de hoop zijn erfenis te recupereren waarvan hij, volgens eigen zeggen, verstoken bleef door Godfried van Eename. Juist op dat moment liet prinsbisschop Balderik II (1008-1018) opvolger van Notger, een kasteel optrekken aan de oevers van de Gete te Hoegaarden. Er was al een diepe gracht gegraven, helemaal rond de site, toen de graaf van Leuven, die een aanleiding zocht om oorlog te kunnen voeren, de bisschop liet aanmanen die werkzaamheden stop te zetten. Als rden gaf hij op dat de constructie van een versterking aan de grens van zijn territorium hem op een dag nadeel zou berokkenen.⁶¹ De bisschop van zijn kant dacht er niet aan gehoor te geven aan het bevel van Lambert, zodat deze laatste 500 gewapende krijgers optrommelde, ermee naar Hoegaarden trok, de arbeiders verjoeg en de begonnen verdedigingswerken verwoestte.⁶²

Balderik was hevig ontstemd over deze geniepige aanval. Naar een gewoonte die in die tijd meer en meer werd gebruikt, begon hij met Lambert te bedreigen met de hevigste kerkelijke straffen en hij sloeg hem in de kerkban. De Leuvense graaf werd er alleen maar driester door. Hij verzamelde direct zijn vazallen en stortte zich als een furie op het land van Luik. Hij richtte een enorme ravage aan.⁶³

Balderik aarzelde geen moment om nu ook zijn bondgenoten ter hulp te roepen en tegelijkertijd riep hij zijn vazallen ten strijd en ze trokken allen samen Lambert tegemoet, die zich nog altijd in de omgeving van Hoegaarden bevond. De bisschop reed zelf aan het hoofd van een aanzienlijke troepenmacht met een grote groep ridders. Eén van hen was Albert, graaf van Namen en neef van Lambert van Leuven, waarvan hij in het geheim een medestander was. Omdat hij bepaalde kerkelijke leengoederen beheerde had hij de oproep van zijn leenheer (suzerein) moeten beantwoorden en mee optrekken met die van Luik.

Na drie à vier dagmarsen stonden beide legers tegenover mekaar. De vurige Luikenaars stortten zich op de Brabanders en vielen ze van alle kanten tegelijk aan. Er werden heel wat uren gestreden op leven en dood. Bisschop Balderik, in een zware wapenuitrusting zoals zijn baronnen, had zich als één van de eersten een bloedige doorgang gevochten door de rangen

⁶⁰ Polain Mathieu Lambert, *Histoire de l'ancien pays de Liège*, Luik, 1844, dl 1, wij hebben uiteraard de tekst vertaald uit het Frans; de auteur was archivaris en conservator van de provincie Luik

⁶¹ Vita Balderici en Anselmus

⁶² Vita Balderici, Anselmus en Jean d'Outremeuse

⁶³ Vita Balderici, Anselmus en Matheus de Lewis, *Chronicon Leodiense*: 'Baldricus episcopus in allodio suo Hergardis (Hoegaarden) castrum facere volens, fossatum inchoavit, sed comes Lovaniensis Lambertus Barbatus se opposuit, et in bona ecclesiarum manus extendit, propter quod excommunicatur.'

van de vijand tot bij de graaf van Leuven. Hij diende hem een ferme slag toe met zijn zwaard, waardoor Lambert het evenwicht verloor en van zijn paard tuimelde. Zijn ridders slaagden er gelukkig in hem direct terug in het zadel te krijgen. Er werd zo nog uren gevochten tot de bisschop de overwinning behaalde, weliswaar na onmenselijke inspanningen. De graaf werd gedwongen het slagveld te verlaten.⁶⁴

De vluchtende Brabanders riepen: 'Bij God almachtig, wat voor mensen zijn die Luikenaars! Vierklauwens terug naar Leuven, want als wij hier nog langer blijven dan sneuvelen we nog!'⁶⁵ Ondertussen hadden de Luikenaars zich meester gemaakt van de legeretros en inplaats van de achtervolging in te zetten begonnen zij de vaten wijn en bier aan te steken en zij dronken op hun overwinning. Oververmoeid en dronken vielen ze daarna in slaap. Zij namen geen enkele voorzorg tegen hun vijand waarvan zij dachten dat hij al ver weg was gevlucht.⁶⁶

Toen de graaf van Namen hen daar uitgestrekt in de vlakte zag liggen richtte hij zich tot de bisschop en zei hem: 'Messire Balderik, heb ik mijn plicht als getrouwe vazal volbracht en mag ik nu naar Namen terug met mijn manschappen?' De prelaat stemde toe. En dan galoppeerde Albert van Namen, die zinnens was verraad te plegen, zo vlug mogelijk naar de heer van Leuven. Hij haalde hem vlug in, want zover waren ze nog niet gevlucht, en hij vertelde hem wat er op het slagveld was gebeurd. Hij voegde er aan toe: 'Verslagen te zijn door die van Luik ontstemt mij ten zeerste, volg mij en neem wraak; ze slapen zonder enige achterdocht en het zal ons niet veel moeite kosten.'⁶⁷

Graaf Lambert verraste samen met het contingent van Namen de Luikse troepen en er volgde een afgrijselijke slachting. Albert van Namen hield er als bijnaam 'De Valse' aan over en deze veldslag bleef nog generaties lang in het geheugen van de Luikenaars gegrift en was het eerste zaadje van die diepe haat die later het Waalse volk en het Brabantse zou verdelen!!!⁶⁸

En Balderik, hij bleef levenslang ontroostbaar. Hij nam het verlies van zijn onderdanen voor zijn rekening en hij verweet het zichzelf voortdurend. Een Italiaanse bisschop, zekere Joannes, verbleef toen te Luik en Balderik, die met deze zeer bevriend was geworden, vertrouwde hem zijn leed toe.⁶⁹ 'Ik ga je fouten niet toedekken, zei zijn vriend, een leger lichten, zelf aanvoerder zijn, het aanmoedigen door je voorbeeld, deelnemen aan de strijd, dat alles, best begrijpelijk voor een ridder, zijn evenveel misdaden voor een bisschop. Maar maak je zonden goed, verneder je door boete te doen, slaap op de grond, neem een steen als hoofdkussen en bouw een kerk waar onze broeders zullen bidden voor de slachtoffers van de slag van Hoegaarden.'⁷⁰

Balderik volgde die raad op. Er was nu aan een uithoek van de stad Luik nog een verlaten gebied, verwaarloosd, vol wilde dieren en door iedereen gemeden. Balderik liet er de fundamenten leggen voor een zeer mooie kerk, toegewijd aan de heilige Jacobus, en sindsdien al elke eeuw gerestaureerd en aangevuld met overvloedige verfraaiingen, die de harmonie alleen maar benadrukken.⁷¹

⁶⁴ Anselmus: 'Congressione prima nostrae cessit parti victoria' en Jean d'Outremeuse

⁶⁵ Jean d'Outremeuse: 'Si disoyent les Brabansons entre eulx: Vray Dieu, quy tout creat, quelz gens belliqueux! Si plus icy arrestons, nous serons tous destruyetz et confondus; fuyons ou de nostre vie n'est rien.'

⁶⁶ Jean d'Outremeuse: 'Et tant en prindrent les Liegeois quilz furent yvres (dronken), et comencherent a dormir par les champs comme pourceaux (biggen)'

⁶⁷ Jean d'Outremeuse: 'Et luy comenchat lors a conteir coment les Liégeoiz sestoyent tous enyvres (dronken) et qu'ilz retourassent dessus eulx, car il estoit temps'

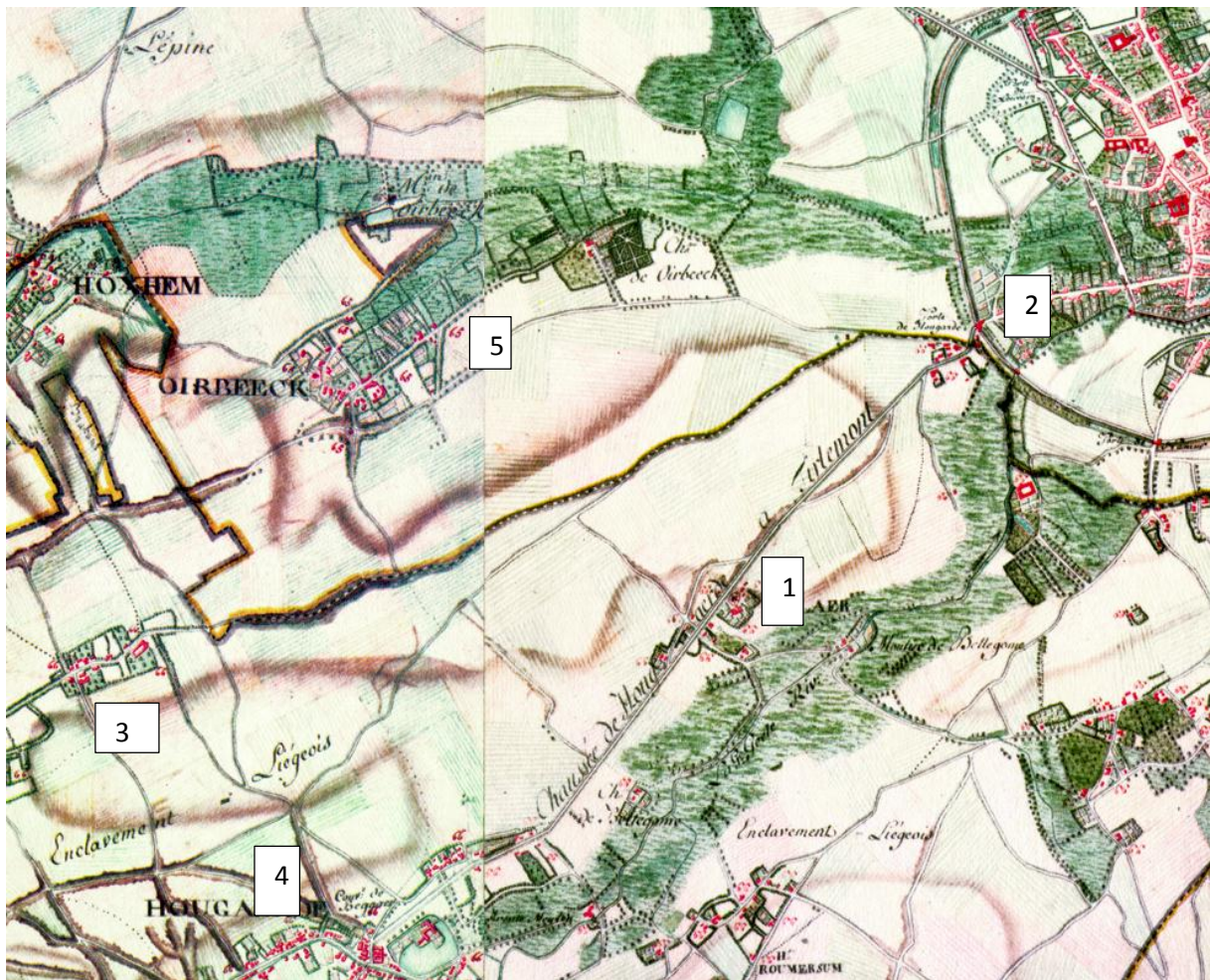
⁶⁸ Polain M., p. 168

⁶⁹ Additio Aegidii ad Anselmus, p. 231: 'De strage suorum cruenta, de hostibus Ecclesiae, quorum felix evenerat exitus in certamine, querimoniam facit.'

⁷⁰ Anselmus en Vita Balderici: 'Grande crimen esse, sacerdotem Christi, ... in cinere sedendum (slapen op asse), capiti pulvis imponendus ...'

⁷¹ Anselmus en Carta Baldrici de fondatione S. Jacobi apud Martene, Amplissima Collectio, I, p. 377; 'Erat autem locus huic operi destinatus, situ horidus et incultus, tantum ferarum gregi cognitus ut nihil differre videretur a deserto'

De machtige vazallen van Neder-Lotharingen gingen nog een tijdje door met oorlogen tegen hertog Godfried. De beslissende slag had plaats op 12 september 1015 te Florennes. De graven van Leuven en Namen sneuvelden. Nu werd vrede sluiten een stuk eenvoudiger. De bisschoppen van Luik en Kamerijk moeiden er zich mee. Ieder behield zijn graafschap, maar de titel en de macht van hertog bleef bij Godfried. Lotharingen zelf was verarmd en uitgeput, maar het was er eindelijk een beetje rustig!’

(Ferraris)

Het grote veld (met zijn taluds) tussen Hoegaarden, Oorbeek en Tienen

- 1 kerk Overlaar
- 2 Tienen
- 3 Hauthem, gehucht van Hoegaarden
- 4 Hoegaarden
- 5 Oorbeek

Nieuwe publicatie van onze Hoegaardse Heemkring

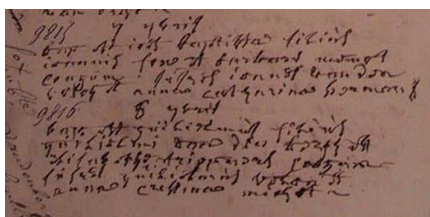

24

STAMBOOM en wat geschiedenis van de FAMILIE FOX

(Hoksem, Hoegaarden)

Wim Rock

93 pagina's met illustraties en index op de familienamen. Uitgave Hoegaardse Heemkring 't Nieuwhuys, Mei 2013 p/a Dodion Maurice, Lelielaan 34 3191 Hever, dodionm@hotmail.com

Alpaidis 49ste jaargang nummer 191, 2/2013

Hoegaarden

Une merveille rococo

Construite partiellement en pierre de Gobertange, du nom d'un petit village wallon aux pierres blanches, l'église Sint-Gorgonius affiche fièrement sa tour blanche depuis les hauteurs du village. Repérable de loin, par-delà les vallons de Hesbaye, cette église offre au visiteur l'éblouissement d'un intérieur flamboyant, dans les environs de Tongres.

Erigée en seulement cinq ans, entre 1754 et 1759, l'église vit le jour au XVIIIe siècle, sur l'emplacement d'une ancienne église romane. Les brasseurs qui ont financé sa construction n'ont pas ménagé leurs deniers, comme en témoigne la magnificence des lieux. Membre de l'association des Eglises Ouvertes, l'église Sint-Gorgonius dispose d'un Q-R code, qui permet aux visiteurs, pour autant qu'ils soient munis d'un smartphone, d'accéder à des notes explicatives dans la langue de leur choix: néerlandais, français,

allemand ou anglais. L'histoire et le patrimoine de l'édifice religieux s'y trouvent ainsi présentés. Par ailleurs, pour aider l'ensemble des visiteurs à découvrir les éléments remarquables du bâtiment, une table d'accueil a été placée à l'intérieur de l'église Saint-Gorgonius. Elle reprend un plan de l'édifice avec différentes photos qui facilitent le repérage des lieux.

Un décor préservé

Particulièrement grand, cet édifice remarquable peut accueillir jusqu'à 700 personnes. Majestueux, le plafond arbore de multiples volutes et des stucs de toutes tailles, avec des angelots savamment disposés, comme il se doit dans l'art baroque! Pourtant, point d'excès de couleurs, puisque le plafond et les murs sont uniquement bicolores, à la fois blancs et beiges. La chaire de vérité, les confessionnaux et les stalles du chœur valent le détour, sans oublier les fonts baptismaux romans, les sculptures gothiques et l'âne des Rameaux, qui constituent le trésor de l'église. À côté de celle-ci, la maison du chapitre (Kapittelhuys) et

son parc demeurent encore accessibles. Vingt jardins à thème ornent le parc des chanoines, sur une étendue de quatre hectares. Avec son ancien kiosque à musique et ses maisons restaurées, le cœur du village a été préservé. L'ensemble architectural des abords de l'église Sint-Gorgonius témoigne, en effet, de l'ancienne prospérité du village

brassicole, qui fut jadis propriété de la principauté liégeoise. En collaboration avec l'association Eglises Ouvertes, l'église Sint-Gorgonius a réussi le pari de préserver et de mettre en valeur son patrimoine religieux à l'heure de la téléphonie mobile!

• Angélique TASIAUX

Ook nog dit:

Noord-Brabant, **Vlaams-Brabant** en Antwerpen bereiden een boek over het dagelijks leven in W.O.I voor. Voor Vlaams-Brabant en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werden er 30 artikels ingezonden door de verschillende heemkringen. **Hiervan leverde Midden-Brabant er 19, West-Brabant vijf, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest twee artikels en Oost-Brabant vier:**

De artikels geleverd door Oost-Brabant zijn de volgende:

Holsbeekse militaire graven uit WOI

Het dagelijks leven in Rotselaar, Wezemaal en Werchter of...de massale vlucht...een kennismaking met Engeland, Nederland en Duitsland

Louise Vander Velpen (Hoegaarden 26.07.1891-Luluaburg 31.10.1954) en haar oorlogsdagboek over Hoegaarden (31.07.1914-19.07.1919 (Maurice Dodion en Wasily Pedjko)

De terechtstelling van vader en zoon Smeesters uit Landen, leden van het spionagenet Cereal Company

Inhoud Familieschoon Anno LIV nr 44(NR) 2/2013

Art. 166 Dokter Justin Van Nerum (1816-1876) x Albertine Pruvost (1823-1889)

(M. Dodion, W. Pedjko en Werner Peene)

Art. 167 48ste Congres Familiekunde Vlaanderen te Dilbeek van zaterdag 4 mei 2013

Art. 168 Sweerts – Bost in 1761: opmeting door landmeter Charlot van Jodoigne

(M. Dodion en Wasily Pedjko)

Art. 169 Pastoor-deken Hubert Sweerts en zijn onderpastoor zijn wel degelijk veroordeeld tot deportatie door het Franse bewind in 1798, lot dat ook familielid pastoor Pierre Lowet onderging

(M. Dodion en Wasily Pedjko)

De kerk van Hoegaarden in *Dimanche* (02.06.2013)

26

Bestuursleden Hoegaardse Heemkring

Yvette Kleynen (voorzitter), Rik Cipers (ondervoorzitter)

Etienne Grooten (secretaris), Elise De Dobbeleer, Diane Nitelet, Bart Hendrix, Arthur Van Nerum, Caroline Geens, Wasily Pedjko, Bouthé Irène, Saelmaekers Erik, Maurice Dodion,

De Heemkundige Kring Hoegaarden geeft 2 tijdschriften uit.

- **Alpaidis (verschijnt 4 x per jaar) en kost 12.5**
- **Familieschoon, tijdschrift van de Confrérie van de V Geslachten (verschijnt 4 x per jaar) en kost 12.5 €**

Men kan zich ook abonneren voor de 2 tijdschriften samen voor 20 €

Ons rekeningnummer : 310-0370021-52

Onze website: www.heemkring-hoegaarden.be

Inlichtingen: Etienne Grooten, Residentie Beatrijs 169 te 3300 Tienen 016/81 72 35
e-mail: dodionm@hotmail.com